

Forrás: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2022/02/mato-aron-a-dozsa-gyorgy-sztori-12-04-12/>

Mátó Áron

A Dózsa György-sztori¹

A Dózsa-mém

Az ún. *Dózsa-mém* Dózsa Györgyöt és az 1514-es események ürügyén vagy jogán hozzákapcsolt tartalmak összességét jelenti, Dózsa György személyét, legendáját. Látni fogjuk, hogy konkrét tartalma folyamatos változásban van, sokszor inkább az adott társadalom értékrendjétől függ, mintsem a történettudomány mindenkori eredményeitől. Ámbár leginkább ezek különös elegyében képződik amorf formájára.

A Richard Dawkins nevéhez köthető mém fogalom egyfajta kulturális génként határozható meg.² Azaz valamiféle olyan információs kódról beszélünk, amely utánnal „öröklődik” tovább a kultúrában, az emberek között, a kommunikáció révén.

Ahogy a gének, úgy a mémek is reagálnak a környezetre. Azon tartalmak maradnak fenn, amelyek jól, adaptívan reagálnak a kor kulturális kihívásaira. A mémek „értékét” az adja, hogy hány hivatkozási, kapcsolódási pontot találnak magukra vonatkozóan.

Jelen dolgozatom a Dózsa-mém kollektív emlékezetre gyakorolt hatását elemzi részletesebben.

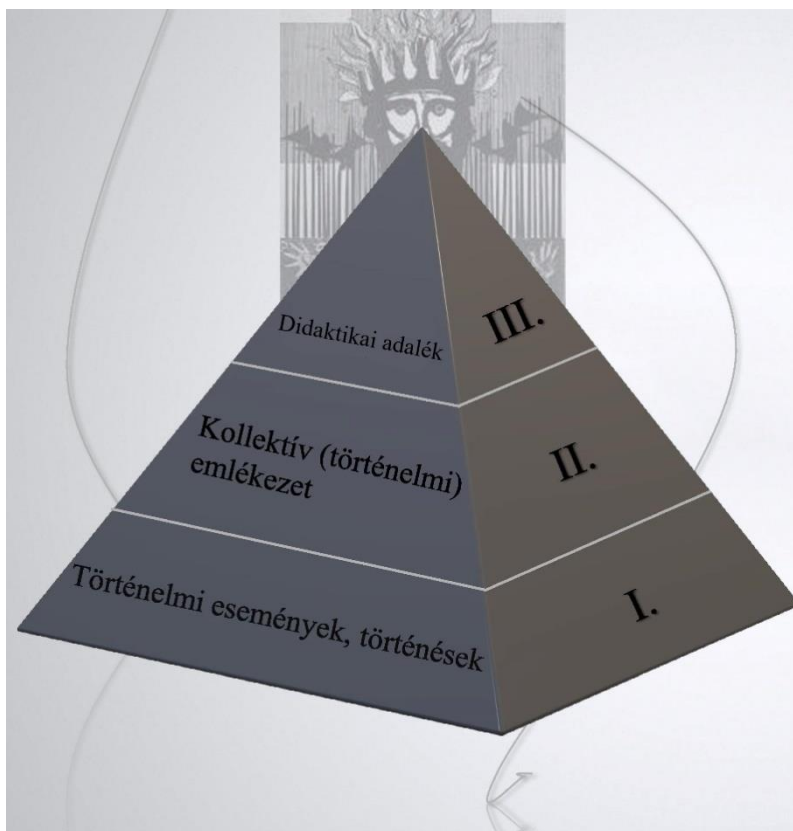
Dózsa György kollektív emlékezete

„*Sírt a magyar föld – Sárkányokat ölt – Székely Dózsa György*”,³ amikor meghalljuk ezt a sort, egészen biztosak lehetünk, hogy nem az 1514-es eseményekről van szó, hanem az ezekre ráakadó egyéb (érzelmi, szimbolikus, közvetett) tartalmakról, a kollektív emlékezet működéséről. Ámbár igen szoros kapcsolat van a megtörtént események és az emlékezetük között, a valóság-hűség könnyen sérülhet. Fogalmazhatnánk úgy is, hogy olykor az emlékezet formálja a történeti valóságot és nem fordítva.

Az 1514-es eseményekre két narratíva született, az első a lázadó-, a második a forradalmárnarratíva.

Míg az első az 1514-es eseményekre mint „pórlázadásra” gondol, egyfajta helytelen hierarchiatudat eredményére, addig a forradalmárnarratíva Dózsa-t az elnyomott nép védelmezőjeként kezeli – a mindenkori főurak elleni fellépés szimbólumaként. A magyar nemzettudat ébredésével összefüggő forradalmárnarratíva első kiemelkedő kovácsa Petőfi Sándor *A nép nevében* című versével. Majd Márki Sándor monográfiája⁴ egyfajta tudományos alapot kínál a narratívának, és az akadémiai körökben is népszerűsíti.⁵ Később Adynál⁶ és Illyés Gyulánál⁷ is feltűnik Dózsa alakja. A szocializmus alatt pedig szinte korlátlan ideológiai háttérrel nyer magának (Székely) Dózsa György: a forradalmárnarratíva korábbi hagyományai tökéletesen kiegészíthetők voltak a marxista történelemszemlélettel.

1. ábra: Dózsa György jelentéspiramisa, a Dózsa-mém rétegződései

Forrás: saját szerkesztés

A szocializmus idején megalkotott *Barta – Fekete–Nagy*-monográfia⁸ legnagyobb meglepetése az volt, hogy viszonylag független volt történelmi rekonstrukciójában az állami ideológiától. A Dózsa-mém kollektív emlékezetben elfoglalt helyét azonban elsősorban nem itt, az akadémiai valóságban kell, hogy keressük, sokkal lényegesebb, hogy mindeközben a közgondolkodásban, a tankönyvekben, a térbeli emlékekben (a közterületek elnevezéseiben) egy egészen más jellegű kép élt. És ez a kép oly roppant hatást gyakorolt, hogy még a mai közfelfogásban is sűrűn találkozunk a forradalmárnarratíva okozta rejtett beállítódásokkal, melyek pedig az érvelésünk rejtett kiindulópontjaként komoly gondot okoznak a tisztánlátásban, ezáltal a didaktikai feldolgozásban is.⁹

Dózsa a marxista történelemfelfogás hálás eszköze volt – alakja konkrét példája az egyetemesen érvényes „*az emberiség története osztályharcok története*” interpretációs keretnek –, amely beleillett a törékeny narratívába: Dózsa az elnyomott paraszti rétegek élére állt, hogy megfordulva az elnyomók felé fordítsa a kiegyenesített kaszát. A Dózsa-mém egészen a '70-es évekig szárnyalt – az osztályharcos Dózsáról filmet forgattak,¹⁰ irodalmi antológiát kapott¹¹ és számtalan új közterület a nevét. Ahogy a hetvenes évek második felétől kezdett válságba kerülni a szocialista identitás, az osztályharcos Dózsa is „kispadra került”.

A forradalmár Dózsa narratívája olyan erős hatást gyakorolt a magyar történelmi tudatra, hogy a mai történelmi kánont is meghatározza. És ámbár identitásformáló erejéből

Mátó Áron: A Dózsa György-sztori

folyamatosan veszít, mégis meghatározó alakja a mai történelmi közgondolkodásnak is. Ezt a furcsa, kettős viszonyrendszert vizsgáltam az ún. hibrid Dózsa-képre vonatkozó hipotézisemből kiindulva.

A *hibrid Dózsa-kép* olyan elgondolás, amely két szárra bontja ki a Dózsa György-sztori információ-gombolyagját.

- a) *Dózsa György történelmi jelentősége és identitásformáló ereje gyengülő tendenciát mutat:* a forradalmár Dózsa képe a szocialista-kommunista identitással párhuzamosan halványul, történelmi jelentőségét pedig megkérdőjelezi a történelmi kutatás.
- b) *A Dózsa-kép szocialista-kommunista ideológia által mérgezett hatásai viszont a máig nyúlnak:* az a kép, amely itt ragadt a szocializmus után, kicsit úgy néz ki, mint egy elhagyatott támaszpontja a hajdani néphadseregnek, vagy mint egy omladozó hodály egy valamikori termelőszövetkezet telephelyén. Ahogyan ezek fizikailag határozzák meg a magyar táj látképét, a történelmi emlékezet „Dózsa-fejezete” ideológiai omladozások színhelye. A korszak kollektív emlékezeti hagyománya, rejtett beállítódásai meghatározzák az alapvető előfeltételezéseinket Dózsával kapcsolatban.

A hibrid Dózsa-kép igazolására két empirikus jellegű bizonyítékot hoztam, az egyik a mai kultúra ún. *Dózsa-töredékei*, a másik egy Dózsa kollektív emlékezetben betöltött helyét vizsgáló *kérdőíves kutatás*.

Dózsa-töredékek kultúránkban

Kutatásunk célja a Dózsa György helyének meghatározása a kollektív emlékezetben. A hibrid Dózsa-kép jelenvalóságáról a kultúrában különböző szimbolikus, szellemi, formai, fizikai stb. jelenségek alapján próbálunk számot adni.

Térbeli emlékeink

Dózsa György – mintegy az 1514-es események hathatós szimbóluma – idealizált „osztályharcos karakter”, akinek a szelleme „kiáradt” a fizikai térbe.

Az OpenStreetMap 2021-es adatai szerint mintegy 3 233 magyarországi köztér elnevezése köthető Dózsához.¹² A leggyakoribb változatok a *Dózsa György utca* (2 241), a *Dózsa György út* (792), valamint a *Dózsa György tér* (47). Nem túlzás azt állítani, hogy úton-útfélen találkozhatunk Dózsával. Arra sem kicsi az esély, hogy a dolgozatom olvasója éppen egy Dózsa névvel jelzett közterületen keresztül érkezett meg jelenlegi helyére, vagy 5–30 percnnyire utat követően találkozhatna ilyenekkel, sőt, éppenséggel az is lehet, hogy egy ilyen elnevezésű hely valamelyik épületében olvassa ezeket a sorokat.

A leghíresebbek kétségtelenül a budapesti közterületek: a pesti *Dózsa György út* és a budai vár nyugati oldalán található *Dózsa György tér* a Dózsa-szoborcsoporttal. A rendszerváltás utáni 30 év alatt nem mutatkozott társadalmi akarat arra, hogy ezen elnevezéseket felülbírálják. Kérdőívem egyik állítására érkezett válaszok is ezt a „nem-akarást” tükrözik. Ez jelzi a hibrid Dózsa-kép egyik fonálának valószínűségét.

Mátó Áron: A Dózsa György-sztori

Dózsa nevével több közterület lelhető fel, mint Zrínyiéval, Arany Jánoséval vagy Deák Ferencével. Egy másik forrás szerint¹³ a Dózsa György nevet viselő közterületek száma 1 877, amivel ez a negyedik (!) leggyakoribb elnevezés Magyarországon.¹⁴ Ez a szám több mint amennyi Vörösmarty és Széchenyi nevet összesen viselő közterület.¹⁵

21 olyan aktívan működő köznevelési intézmény működik ma Magyarországon, amely szintén Dózsa György nevet használja.¹⁶ Dózsa György – a kozterkep.hu adatai szerint – kb. 50 szoborral büszkélkedhet.¹⁷ Ez valamivel több, mint amennyi Ady Endrének jutott. Ámbár a szobrok tekintélyes többsége a rendszerváltás előtt készült alkotás – különösen a hetvenes években, a Dózsa-mém sikerkorszakában –, de vannak a rendszerváltás utáni időkben készült is. 2014-ben például, az események ötszázadik évfordulójára több szobrot, emléktáblát emeltek Magyarországon és Erdélyben is. A szobrok elképesztően változatosak, egészen különbözően ábrázolják az események fő jelképét, Dózsa Györgyöt.

A szobrok mellett – amelyeket többségükben nem számúztak szobortemetőkbe – emléktáblák, domborművek és egyéb képzőművészeti alkotások fémjelzik Dózsa emlékezetét.

Ami azonban a leginkább bizonyítja, hogy a hibrid Dózsa-kép által meghatározott társadalmi térben élünk, az a tény, hogy a Szász Endre által 1984-ben megalkotott Dózsa-tematikájú porcelán falikép (másolata) a hármask metró jelenleg is folyó felújítása során visszakerült eredeti helyére, a Dózsa György úti megálló falára (1. kép).

1. kép: Szász Endre porcelán pannójának másolata a 3-as metró Dózsa György úti megállójában

Forrás: Magyar Nemzet, fotó: Teknős Miklós

A Dózsa-mémről tehát nyugodtan megállapítható, hogy jelenléte meghatározó a térbeli emlékezetben. Ámbár történelmi jelentősége egyre inkább csökken, az embereket ez nem zavarja, vagy el sem éri. Éppen ez a felemás jelleg az, ami furcsán csillog ebben a kirakatban: bár Dózsa jelentősége veszít erejéből, mégis ott van velünk a fizikai térben.

Mátó Áron: A Dózsa György-sztori

Úgy tűnik, hogy egy semleges érzelmi, fontossági viszonyt rekonstruálhatunk itt. Valószínűleg Szász Endre porcelán pannója sem a Dózsa-mém történelmi jelentősége miatt került vissza felújított helyére. Sokkal valószínűbb, hogy az emlékezeti hagyomány motívumai húzódnak meg a döntés mögött. A Dózsa György-sztori (ha nem is történettudományi szempontból) tehát továbbra is érvényben van.

Elvont emlékeink

Természetesen a fizikai és az elvont emlékek közötti különbségtétel mesterkéltnak tűnik, hiszen azonos töről fakadnak, a könnyebb érthetőség azonban indokolja elkülönítésüket.

A Dózsa-mém irodalmi élete Petőfivel, a történész Márkival, majd Adyval olyan sebességgel indult el, hogy a szocializmus erre a hajóra kéredzkedett fel (Dózsa irodalmi antológiát kapott), és hatása abból is látszik, hogy ma újra találunk Dózsával foglalkozó ismeretterjesztő, szépirodalmi alkotásokat. Ezekre példa a 2002-es *Mondák Dózsa György korából*,¹⁸ a 2008-as *Lázadók*,¹⁹ a 2014-es *A mi Dózsánk*,²⁰ illetve a 2015-ben megjelent *Dózsa György szerelmei*.²¹

Az 1514-es események 500. évfordulójára több helyütt szerveztek történelmi konferenciát. *Romsics Ignác* is publikált róla.²² Több kortárs zeneművet is megihletett: *Dózsa summája*,²³ *Dosza*,²⁴ *Dózsa Rongyosa*,²⁵ *Dózsa*.²⁶

A színházi életben is megtalálható a Dózsa-mém: Erkel Ferenc *Dózsa György* című operáját 2004-ben mutatta be újra a Kolozsvári Magyar Opera,²⁷ 2010-ben táncjáték/táncfilm készült *Dózsa – Tánckronika Dózsa György tetteiről* címmel.²⁸ A szigetszentmiklósi Sziget Színházban 2014-ben, majd az Újpest Színházban 2015-ben színre vitték a *Dózsa György, a nép fia* elnevezésű darabot, és a Nemzeti Lovas Színház is műsorára tűzte.²⁹ Alakja megjelenik az „*Itt élned, halnod kell*”³⁰ című, 2016-ban a Hősök terén bemutatott *Zenés történelmi utazás a honfoglalástól a rendszerváltásig* alcímű előadásban is.³¹

Ezek a nyomok is alátámasztják a hibrid Dózsa-képre vonatkozó feltételezést. Úgy tűnik, hogy Dózsa György – mintegy látens módon, de – mélyen begyökerezett a kollektív emlékezet – nem is túl ellenséges – talajába.

A kérdőíves kutatás

A hibrid Dózsa-kép igazolásához elégtelennek tűnik, hogy kizárólag a kultúrában fellelhető töredékek jelenlétét használjuk föl. Ezeket kiegészíti az általunk végzett kérdőíves vizsgálat. Mivel szűk merítésből dolgozik, céljainkat csak korlátozottan tűzhattük ki. A 19 kérdésből/állításból álló kérdőív 1514, főként pedig Dózsa György megítélését kívánta fölmérni a történelemhez valamiképpen köthető személyek körében.

Célok, hipotézisek

Általános célkitűzés: a hibrid Dózsa-képre vonatkozó hipotézis igazolása. A kérdőív a kitöltők korlátozott számából adódóan nem volt képes átfogó láttelelten szolgálni a mai magyar társadalom Dózsa-képéről. Arra kellett szorítkoznunk, hogy olyan emberek véleményét kérjük ki, akik valamiképpen köthetők a történelemhez. Azaz történelemtanárokét, történelem szakos hallgatókét, akik részesei a történelemoktatásnak.

Mátó Áron: A Dózsa György-sztori

Hipotézisek:

- 1) Feltételeztem, hogy a kitöltők életkora és az 1514-es események elnevezésének választása között az összefüggés a következő lesz: a 15-30 közötti életkorú egyének inkább ragaszkodnak a „felkelés”, „lázadás” semlegesebb elnevezéséhez, míg az idősebbek inkább a „parasztfelkelés”, „parasztlázadás” kifejezésekkel illetik majd. Ennek alapját a korábbi szocialista-kommunista forradalmár narratíva öröksége adná.
- 2) Feltételeztem, hogy a kitöltők minél magasabb iskolai végzettsége összefüggést mutat majd az 1514-es események elnevezésében a semlegesebb alternatíva választásával. Ennek alapját az adná, hogy a tudományos feldolgozás már a Kádár-rendszerben is különbözött a politikai ideológia által sugallt Dózsa-képtől.
- 3) Feltételeztem, hogy a kitöltők több mint 50%-a szerint meg kell változtatni a közterületek elnevezését. Ennek alapját az adná, hogy a Dózsa-kép – a szocialista/kommunista identitás gyengülésével – fokozatosan veszített, illetve veszít értékéből.
- 4) Feltételeztem, hogy a kitöltők több mint fele szerint Dózsa György helye nem megfelelő a magyar történelemben/tankönyvekben. Ennek alapját az adná, hogy a korábbi forradalmár narratíva a szocialista identitás gyengülése miatt leértékelődik – így a tankönyvekre való hatását tekintve felülbírálandó, de legalább helytelennek kezelendő.
- 5) Feltételeztem, hogy Dózsa György tevékenységét inkább (50%<) igazságtalannak, a nemzet előrehaladása tekintetében hátrányosnak jelölik meg a kitöltők, de legalább semlegesnek (lásd a 4.) feltételezés magyarázatát).
- 6) Feltételeztem, hogy azon kitöltők, akik igazságtalannak ítélték meg Dózsa tevékenységét, azt is gondolják, hogy meg kell változtatni a közterületek neveit. Feltételezésem alapja az, hogy az emberek nem szeretnék negatívnak ítélt személyekről elnevezni közterületeket.

Adatok

A kérdőív internetes felületen volt kitölthető. Az első válasz 2020. november 20-án, az utolsó december 6-án érkezett be. A kérdőívet, mely 19 kérdésből áll, 71 ember töltötte ki, a kérdésekből 6 a kitöltő adataira irányult. A kitöltők nemi eloszlása nagyjából fele-fele arányú volt (51% férfi, 48% nő). A kitöltők életkora 17 és 75 év között alakult:

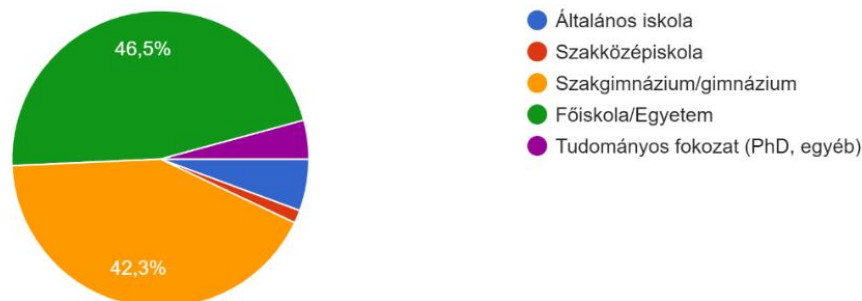
- 17-22: 24 fő
- 22-44: 26 fő
- 44-75: 19 fő

Mátó Áron: A Dózsa György-sztori

2. ábra: A kitöltők iskolai végzettsége

Kérjük válassza ki az eddigi legmagasabb iskolai végzettségét

71 válasz

A kitöltők több mint fele (55%) nem történelemmel foglalkozott. Mindössze 31% mondta azt, hogy a történelemtanításban dolgozik. A válaszadók mégis 61%-a vallotta úgy, hogy tevékenysége, tanulmányai szorosan kapcsolhatók a történelemhez.

Ebből leszűrhető, hogy a kérdőív eredeti célkitűzése némiképp módosult, hiszen legfeljebb a kitöltők 61%-a kapcsolható valamiképpen a történelemhez. Ez arra biztatott, hogy részben változtassak célomon: innentől kezdve Dózsa György társadalmi megítélésére vonatkoztattam eredményeimet. Ez jobban illeszkedik a hibrid Dózsa-kép felmérésére vonatkozó általános célkitűzéshez, ámbar a kis minta miatt bizonytalanná teszi az eredményeket.

Beérkező válaszok

A kérdések tematikája Dózsa György és az 1514-es események általános és „pedagógiai” megítélésével hozható összefüggésbe.

Az első kérdés rögtön az 1514-es események elnevezésére vonatkozott, a válaszadók 58%-a a tankönyvekben előtűnő „*parasztfelkelés*” kifejezést részesítette leginkább előnyben, 27%-kal követte ezt a semlegesebb „*felkelés*” kifejezés, majd a másik gyakori jellemzés: a „*parasztlázadás*” (21%). 1-1 fő a „*nemesi felkelés*” és „*keresztesekből lettek lázadók*” elnevezést választotta.

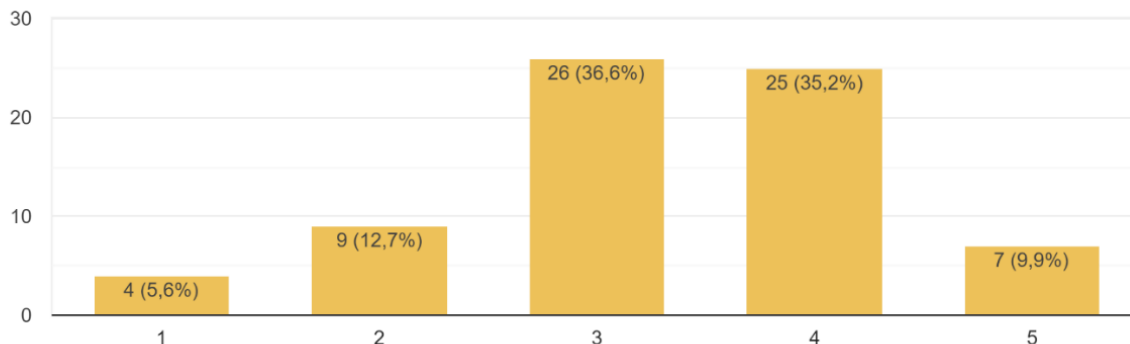
A második kérdés állításával, hogy „*Dózsa György tevékenysége igazságos volt*”, a kitöltők 45%-a részben vagy teljesen egyetértett.

Mátó Áron: A Dózsa György-sztori

3. ábra: Dózsa György tevékenységének a megítélése

A Dózsa György tevékenysége igazságos volt.

71 válasz

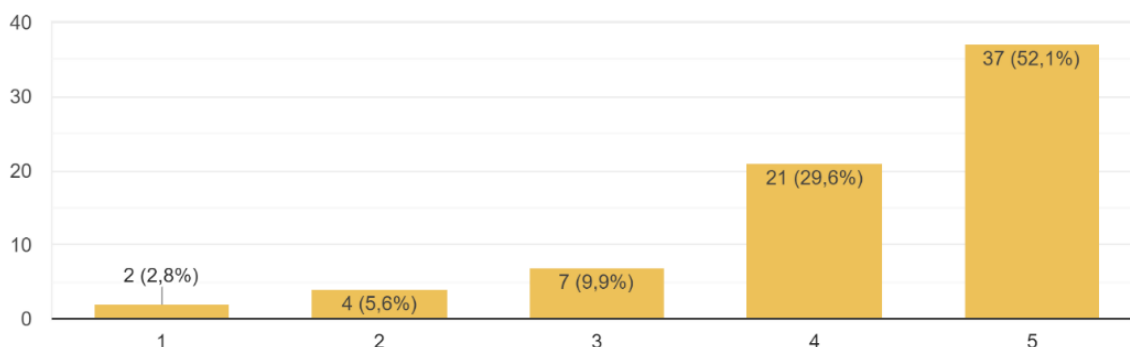
A következő állítás – „A Dózsa György vezette eseménysorozat előrevitte a nemzetet” – esetén ez a szám mindössze 34% volt.

A negyedik állítással – „A Dózsa György vezette eseménysorozatot érdemes tanítani az iskolában” – a válaszadók 82%-a részben vagy teljesen egyetértett.

4. ábra: A Dózsa György iskolai tanításának a megítélése

A Dózsa György vezette eseménysorozatot érdemes tanítani az iskolákban.

71 válasz

Ennek ellenére a következő kérdésre – „Dózsa György témája nagy pedagógiai potenciállal rendelkezik” – leginkább semleges válaszok érkeztek (41%).

A következő (hatodik) tétel azt állította, hogy „Dózsa Györgyöt túlzottan kegyetlenül végezték ki”. A kitöltők közül 51-en (72%) igennel válaszoltak a kérdésre, 12-en (17%) pedig nemmel, míg 8 fő (11%) semleges maradt.

A kitöltők a hetedik állításra – miszerint *Dózsa György megérdemelt sorsra jutott* – 66%-ban nemleges, azaz teljesen vagy részben nem egyetértő válaszokat adtak.

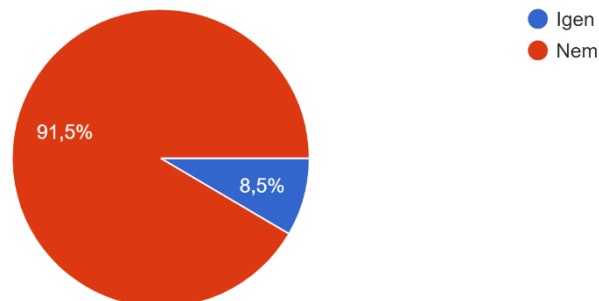
Egyhangúan nemleges eredmény született a nyolcadik állítás kapcsán, mely azt firtatta, hogy *meg kell-e változtatni a Dózsa György nevét viselő közterületek elnevezését*.

5. ábra: A Dózsa György nevét viselő közterületek megítélése

Dózsa György nevével fémjelzett közterületek nevét meg kell változtatni.

71 válasz

A következő kérdés kapcsán a kitöltők 76%-a szerint *megérdemelt Dózsa helye a történelemben a jelenlegi formájában.*

Megint csak inkább semleges eredménnyel zárult a tizedik állítás, amely szerint *a történelemlékek hamis képet festenek Dózsa Györgyről.* Itt a válaszadók mintegy 44%-a az ötös skála közepén elhelyezkedő 3, azaz „*nem tudom/nem válaszolok*” választ adta.

A tizenegyedik tételnél a válaszok arányai kiegyenlítődték. Azzal az állítással, mely szerint *Dózsa György kifejezi a magyar virtust,* 16% teljes mértékben nem értett egyet, 25% részben nem értett egyet, 30% semlegesen válaszolt, 24% részben, míg 6% teljesen egyetértett.

A következő állításhoz – „*Dózsa György alakja a magyar történelemben pozitív*” – a kitöltők 34%-a semlegesen viszonyult, 37%-a részben egyetértett vele.

A kérdőív utolsó állításával – „*Dózsa György alakja ellentmondásos, de elkerülhetetlen, lényeges a magyar történelemben*” – a válaszadók 4%-a teljes mértékben, 9%-a részben nem értett egyet, 20%-a semlegesen nyilatkozott róla, 37%-a részben, míg 31%-a teljes mértékben egyetértett vele.

Fókuszált következtetések

A kérdőív nem támasztotta alá kellőképpen a hipotéziseket:

1. Első feltételezésemet nem támasztották alá a kapott adatok – nincs kimutatható összefüggés az életkor és az elnevezés megválasztása között.
2. A második feltételezésem is vakvágányra futott: nincs kapcsolat a magasabb iskolai végzettség és semlegesebb állásfoglalást választó attitűd között.
3. A harmadik feltételezésem is téves lett: a kitöltők tekintélyes többsége (92%) helyénvalónak találta a köztér Dózsa-elnevezéseit. A hibrid Dózsa-kép hipotézisébe ez a válasz mégis beépíthető: Dózsa György alakja, történelmi jelentőségét tekintve, olyannyira súlytalan, hogy nem sokban különbözik a Dózsa György utca a Retek utcától az emlékezet szempontjából. A hibrid Dózsa-képre vonatkozó egyik hipotézisem az volt, hogy Dózsa jelentősége halvány, de

Mátó Áron: A Dózsa György-sztori

halványságában még osztályharcos. A válaszok alapján akár azt is állíthatnánk, hogy ez a feltételezés volt téves, nem pedig az eredmények meglepőek és ellentmondóak a hibrid Dózsa-képpel.

4. Negyedik feltételezésemben is tévedtem: a kitöltők 76%-a szerint megérdemelt Dózsa helye a magyar történelemben, míg a tankönyveket illetően leginkább semleges válaszok érkeztek. Az első állítás esetén hasonló gondolatmenetet vázolhatnánk, mint a 3. feltételezés kapcsán. A válaszok inkább egyfajta „passzivitásról” számolnak be Dózsa-t illetően, mintsem történelmi jelentőségéről. Látni kell viszont, hogy a válaszok megengedik azt a következtetést is, hogy a forradalmárnarratíva erejét ismerjük el. Nem mehetünk el azonban szó nélkül amellett, hogy jelen esetben az eredmény nem annyira egyöntetű, a következtetésünk nincs kellőképp alátámasztva ennél a kérdésnél.
5. Úgy tűnik, hogy az ötödik feltételezésem félig volt téves: a kitöltők ugyanis inkább egyetértettek azzal, hogy Dózsa tevékenysége igazságos volt, semmint ennek ellenkezőjével. Félig viszont igazoltnak tekinthető, ugyanis a 37% semleges válasz mellett 18% teljesen vagy részben nem egyetértő válasz is érkezett.
6. Ámbár – egy kivételével – minden kitöltő, aki nemmel felelt arra a kérdésre, amely a Dózsa névvel fémjelzett közterületeket átnevezné, azaz Dózsa igazságosságát állító válaszok nem függnek össze egyértelműen a Dózsa névvel jelzett közterületek átnevezésével. A hipotézis azonban nem eldönthető az alacsony számú minta miatt.

Az ötödik állításra adott válaszok magyarázata az, hogy a kitöltők többsége nem köthető a történelemtanításhoz, így a kérdés számukra nehezen vagy egyáltalán nem eldönthető.

Úgy tűnik, hogy a kitöltők körében semleges, de inkább pozitívabb Dózsa-kép él, akinek kivégzése túlzottan kegyetlen volt, s bár jelentősége ellentmondásos, de mégis fontos alakja a magyar történelemnek.

Szélesebb látószögű következtetések, diszkusszió

A kérdőíves kutatás hipotézisei nem igazolódtak, bár ez részben talán abból fakad, hogy a válaszok arányai nem engednek meg egyértelmű következtetéseket. De az eredmények nem zárják ki a hibrid Dózsa-kép létezését, erről tanúskodnak a 3. és részben a 4. hipotézissel kapcsolatban megfogalmazott következtetések is.

A negyedik állításra – *A Dózsa György vezette eseménysorozatot érdemes tanítani az iskolákban* – főképp egyetértő válaszok érkeztek. Ez nem sokat árul el a hibrid Dózsa-képre vonatkozó hipotézis igazságtartalmáról, ha mégis, akkor inkább megkérdőjelezné annak első komponensét. A másodikat kevésbé, ugyanis igen elgondolkodtató, hogy a korábban „csúcsra járatott” Dózsa miért lehet még ma is ennyire sikeres. Úgy tűnik, hogy a Dózsa-mém egy mélyebb rétege világlott ki: nem az a lényeg, hogy Dózsa az osztályharc ügyét szolgálta-e vagy sem, hanem az, hogy emlékezete az „elesett nép védelmezőjévé” léptette elő. Ez pedig – úgy tűnik – független az aktuális politikai-ideológiai *előjelváltástól*.

A hibrid Dózsa-kép első összetevőjét, mely szerint *„Dózsa György történelmi jelentősége és identitásformáló ereje gyengülő tendenciát mutat”,* az adatok nehezen támasztják alá. Inkább azt mondhatnánk, hogy ha a Dózsa-mém kiterjedtebb (kollektív emlékezeti) jelentőségét

Mátó Áron: A Dózsa György-sztori

vizsgáljuk, az nem értéktelenedik el (folyamatosan jelen van, stagnál). A történettudományi leértékelődésről a kérdőív nem nyújt elég információt. Amire azonban mégis válaszol az, hogy Dózsa megítélése a közfelfogásban nem változik úgy, ahogyan történelmi helye/szerepe (a felvázolt adatok alapján) változik az akadémiai világban.

A kérdőív kétségtelen hiányossága, hogy a hibrid Dózsa-kép másik fő összetevőjét, „*A Dózsa-kép szocialista-kommunista ideológia által megmérgezett hatásai a máig nyúlnak*”, nem volt képes kielégítően felmérni. Erre voltaképpen csak egy explicit kérdés vonatkozott, a továbbiak a rejtett beállítódásokat vizsgálták. Ebbéli helyzetünket ezekre szorítkozva mérhettük fel.

Azt állítjuk, hogy felszínre tört a kérdőívre adott válaszokban a Rákosi- és a Kádár-rendszer alatti politikai-ideológiai máz hatása, amely a Dózsa-képet „nyakon öntötte”. Azon válaszok, amelyek Dózsa tevékenységének igazságosságára, kivégzésének kegyetlenségére, jelentőségére és pozitív megítélésére vonatkoztak a magyar történelemben, mintha ezt igazolnák.

Ezzel mintegy ellentmondanak a történettudomány mai válaszainak: a legújabb tudományos konszenzus ugyanis aláássa igazságosságának, kivégzése kegyetlenségének, jelentőségének és pozitív megítélésének alapjait.³² Hasonló a helyzet az 1514-es események elnevezésének vonatkozásában is.³³

Vajon milyen paradigmaváltás következik ebből? 1514 új tudományos értelmezése mennyire éri/érheti el a térbeli emlékezetet uraló „*parasztkirály*”?

Ha azt vesszük számba, hogy korszakunk miként nyúl a Dózsa-mémhez, akkor azzal a problémával szembesülünk, amit a posztmodern kor viszonyrendszerei okoznak. Jelesül, hogy a nyilvánosság két ellenkező előjelű, diametrálisan ellentétes identitásoldal küzdelme zajlik. Itt a Dózsa-mém ürügyet szolgáltat a politikai érvek megfogalmazására, de magát, mint történettudományi témát aligha érinti. Ebben a posztmodern képletben már nem lehet magával a dologgal házalni, az nem hoz politikai tőkét, nem jó versenyző a választópolgárok figyelméért folytatott versenyben. Hiszen a történelmi valóság önmagában csupán háttérzaj lehet az akadémiáról, a két mesternarratíva ellentétes pólusának gravitációjának játéka.

Ez mindig is így volt, nem teljesen új a két politikai oldal ilyen szembenállása.³⁴ Ami új, az a mérték és az új platformok meghódításának vágya. A Dózsa-mém kapcsán nem történelmi vélekedések megváltoztatása, hanem emberi tudat átkalibrálása lehet a cél.

*

Jelen dolgozat azt kívánta láttatni, hogy a történelmi emlékezet nyúlványai milyen mélyen határozták meg az 1514-ről, legfőképpen magáról Dózsa Györgyről való vélekedéseinket. A Dózsa-mém mostani mozgópontja holtponjtára érkezett.³⁵ A pedagógusok küldetése, hogy e holtpontról igazabb, valóságosabb irányba indítsák útnak a Dózsa-mém szekerét, mindezt a téma tanórai feldolgozásának milyenségével.

JEGYZETEK

- ¹ A Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata által rendezett Nézőpontok: A történelemtanítás elméletének és gyakorlatának nemzetközi és hazai trendjei c. konferencián 2021. április 17-én elhangzott előadás (A Dózsa György „story” - a Dózsa-mém alkalmazása a történelemtanításban) szerkesztett változata.
- ² DAWKINS, Richard (1976): *Az őnző gén*. Gondolat, Budapest.
- ³ AKELA (előadó): *Dózsa summája* 2016.
<https://www.youtube.com/watch?v=W97kRVng2xU> (Letöltés: 2021. jún. 27.)
- ⁴ MÁRKI Sándor (1913): *Dózsa György*. Athenaeum Rt. – Magyar Történelmi Társulat, Budapest.
- ⁵ Ezt nem szándékos propagálásnak, inkább valamiféle tudattalan ösztönző motívumként érdemes elképzelni.
- ⁶ ADY Endre: *Dózsa György unokája* (1907), *Dózsa György lakomáján* (1908).
- ⁷ ILLÉS Gyula (1956): *Dózsa György*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
- ⁸ BARTA Gábor – FEKETE-NAGY Antal (1973): *Parasztháború 1514-ben*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.
- ⁹ Ahogy az ember visszaemlékezik nemzetének történetére (és fontos, hogy identitásának részeként kezelje), úgy viszonyul saját magához is, azaz úgy emlékszik vissza saját tetteire, és úgy néz szembe saját álságos vonásaival.
- ¹⁰ *Ítélet* (1970). Rendező: Kósa Ferenc.
- ¹¹ TÓTH Gyula (szerk.) (1972): *Dózsa – születésének 500. évfordulójára. Magyar költők versei*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
- ¹² <https://data2.openstreetmap.hu> (Letöltés: 2021. aug. 14.)
- ¹³ DE VET, Annelys, BUJDOSÓ Attila (szerk.) (2011): *Magyarország szubjektív atlasza*. Kitchen, Budapest, 168-169.
https://issuu.com/kitchenbudapest/docs/subjective_atlas_of_hungary (Letöltés: 2021. okt. 18.)
- ¹⁴ Csak Rákóczi, Kossuth és Petőfi előzik meg.
- ¹⁵ DE VET (2011) 169.
- ¹⁶ Oktatas.hu adatai:
https://www.oktatas.hu/hivatali_ugyek/kir_intezmenykereso (Letöltés: 2021. jún. 27.)
- ¹⁷ <https://www.kozterkep.hu/kereses?kulcsszo=Dozsa+Gyorgy&kereses=Mehet&elem=500> (Letöltés: 2021. jún. 27.)
- ¹⁸ BÁCSI Gy. Antal (szerk.) (2002): *Mondák Dózsa György korából*. Anno Kiadó, Budapest.
- ¹⁹ SZENTMIHÁLYI SZABÓ Péter (2008): *Lázadók*. Történelmi regény. Szent István Társulat, Budapest.
- ²⁰ NÓGRÁDI Gábor (2014): *A mi Dózsánk – Mentünk, láttunk, hazajönnénk*. Móra Könyvkiadó, Budapest.
- ²¹ ILLÉS György (2015): *Dózsa György szerelmei*. Ventus Libro Kiadó, Budapest.
- ²² ROMSICS Ignác (2014): Székely Dózsa György. Haramia és/vagy népvészér? *Rubicon*, 24. évf. 3. sz. 4-29.
- ²³ AKELA (előadó) (2016)
- ²⁴ FLASH BROTHERS (előadó) (2010):
<https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=Flash+Brothers+Dosza> (Letöltés: 2021. okt. 17.)
- ²⁵ DALRIADA (előadó) (2015):
<https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=Dalrida+D%C3%B3zsa+rongyosa> (Letöltés: 2021. okt. 17.)
- ²⁶ NEMECSEK (előadó) (2020):
<https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=Nemecsek+D%C3%B3zsa> (Letöltés: 2021. okt. 17.)
- ²⁷ DEHEL Gábor (rendező). Bemutató: 2004. júl. 20.
- ²⁸ PETROVICS Eszter (rendező)
- ²⁹ PINTÉR Tibor (rendező és címszereplő)
- ³⁰ KOLTAY Gábor (rendező)
- ³¹ Ennek a szöveggönyve nyomtatásban is megjelent: KOLTAY Gábor (szerk., 2016): *Itt élned, halnod kell – Zenés történelmi utazás a honfoglalástól a rendszerváltásig/Szöveggönyv*. Budapest.
- ³² C. TÓTH Norbert – NEUMANN Tibor (szerk.) (2015): *Keresztesekből lázadók. Tanulmányok 1514 Magyarországról*. MTA BTK TTI, Budapest;
- ³³ Hiszen az elnevezés problémásan alátámasztható tudományosan „parasztlázadás/parasztfelkelés” formában.
- ³⁴ KAPOSÍ József (2021): Terebélyes árnyék. *Új Pedagógiai Szemle* 71. évf. 9-10. sz. 5-8.
- ³⁵ Az ilyen nagy ívű kijelentések megfogalmazása mindig gyanús. Mindenesetre annyit mondhatunk, hogy az új generációk Dózsa-képét illetően a mostani változások lehetnek meghatározóak.